

Psalmen en antifonen op de zondagen in de 40-dagentijd

INLEIDING

Bij het begin van een kerkdienst klinkt een Psalm. Dat is vanaf het begin van de kerk zo gegaan. De Psalm werd gezongen en gebeden voorafgegaan en afgesloten door een antifoon. In de vroege kerk was de kerktal Latijn. In die taal werden ook de Psalmen gereciteerd. Het eerste woord uit de (Latijnse) antifoon is vervolgens de naam van de zondag geworden; het was het eerste woord dat in de kerkdienst klonk en zette de toon voor de hele dienst. Hieronder de verzamelde toelichtingen op de liturgieën uit 2019.

antifoon

Een **antifoon** is een “tegenstem”; in de liturgie is het de benaming voor een Schriftvers dat voor en na een Psalm gezongen wordt. Vaak is de antifoon ontleend aan de Psalm die het omlijst, soms ook aan een ander Bijbelgedeelte. De antifoon wil een opening in het gehoor maken om het verstaan van de Psalm te dienen. In het nieuwe Liedboek staan verscheidene antifonen; het sluit daarmee aan bij een eeuwenlange kerkelijk traditie. De antifonen voor de zondag in de 40-dagentijd zijn genummerd 535.

Psalm

Wij kunnen de **Psalmen bidden en zingen** met stem en ziel; ze kunnen ons raken. Augustinus, kerkvader uit de vierde eeuw ontdekt in de Psalmen een bijzonder dimensie als hij ze - in het licht van enkele evangeliëgedeelten - gaat verstaan als klinken ze uit de mond en het hart van Jezus. Wanneer we Psalmen bidden en zingen, bidden en zingen we met Israël mee - en met Jezus. Hij belichaamt de Psalm.

BIJ DE ZONDAGEN

zondag invocabit, Psalm 91

De eerste zondag in de veertig dagen draagt de naam “invocabit”; dat betekent: “roept hij mij aan”. Dat zijn de woorden van de antifoon bij de psalm van deze zondag, Psalm 91. De antifoon is ontleend aan vers 15 uit deze Psalm. Het is deze psalm die naar Jezus toeklinkt in de evangeliëlezing van deze zondag: de beproeving in de woestijn. En de psalm maakt zich los van wie hem spreekt (de verwarrer) en draagt Jezus in de dagen van zijn beproeving.

zondag reminiscere, Psalm 25 I

De tweede zondag in de veertig dagen heet “reminiscere”; dat betekent: “gedenk”. Dat is het eerste woord in de antifoon bij de psalm die aan begin van deze zondag klinkt, het eerste gedeelte van Psalm 25. De antifoon is ontleend aan vers 6 (onberijmd).

Omdat in de kerkdienst eeuwenlang de antifoon als eerste klonk, heten de zondagen dikwijls naar het eerste woord uit de antifoon. Vandaag is dat dus “reminiscere”.

De antifoon voor deze zondag: “gedenk uw ontferming God, uw liefde de eeuwen door” (Ps 25,6) leidt ons met de hele Psalm naar het **evangeliëgedeelte** waarin sprake is van Jezus’ uittocht (Lc 9,31) als weg van Gods liefde. God gedenkt zijn liefde waar Jezus zijn weg gaat.

Het tweede gedeelte van Psalm 25 klinkt volgende week, zondag “oculi”.

zondag oculi, Psalm 25 II

De derde zondag in de veertig dagen is “oculi”; dat betekent: “ogen”. Zo begint de antifoon bij het tweede deel van Psalm 25:

Mijn ogen zijn gericht op u;
bevrijd mijn voeten uit het net!

zondag laetare, Psalm 122

De vierde zondag in de veertig dagen heet “laetare”; dat betekent: “verheug u”. De **kleur** van de zondagen in de 40 dagen is paars, een kleur van inkeer en berouw. En het wordt Pasen. Vooruitziend naar Pasen wordt op één zondag de paarse kleur met wit gemengd, de kleur voor Pasen. Paars en wit vormen samen **roze**. Sinds advent 2017 hebben we in Damsterboord ook een roze antependium; gemaakt door vaardige gemeenteleden. Het ligt op deze zondag op tafel. Het verlangen naar Pasen zet de toon - daarom een opgewekte **antifoon** “verheugt u”. Deze antifoon is ontleend aan Jesaja: hoofdstuk 66, 10-11, een woord dat de vreugde uit de Psalm voor deze zondag, Psalm 122, kernachtig weergeeft.

zondag judica me, Psalm 43

De vijfde zondag heet judica me, naar het openingsvers van Psalm 43, dat als antifoon gezongen wordt. “Judica me” betekent: “verschaf mij recht”.

zondag palmarum (palmpasen)

Dit is van oudsher een zondag die in twee delen gevierd kan worden. Een jubelend intochtsdeel en een deel over Jezus' lijden. Als antifoon klinkt hier een evangelietekst:

Hosanna de Zoon van David!
Gezegend hij die komt in de Naam van de Heer.
Hosanna in de hoogste hemelen. (Mathhéüs 21, 9b)

Oude bronnen nomen daarnaast nog een andere antifoon

Jubel luide, gij dochter van Sion: Juich, gij dochter van Jeruzalem! Zie uw koning komt tot u, hij is rechtvaardig en zegevierend, nederig en rijden op een ezel, op een ezelshengst, een ezelinnejong.

Beide antifonen klinken voor een processie naar de kerk toe. Er hoort geen Psalm bij.

Eenmaal in de kerk wordt de Psalm van het kruis, Psalm 22 gezongen. De antifoon die daar dan bij hoort, is Psalm 22,, 20 en 22

Heer, houd u niet verre van mij,
mijn sterkte, snel mij te hulp Red mij uit de muil van de leeuw,
bescherm mij tegen de horens van de wilde stier.
U geeft mij antwoord.

Bedenk ook hier hoe Augustinus de Psalmen hoort.

Noorddijk, Jan Wilts, maart 2019